

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תקו, פרשת וילך-שבת שובה, תשפ"ג

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

ביאור התשובה

איסור ריבית שלא מהלווה

בהתחלה נבאר דין ריבית שלא באה מהלווה למלוה. גרסינן בבבא מציעא (סט, ב) "אמר רבא, שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ארבעה זוזי ואזופיה לפלניא זוזי, לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלוה למלוה" ע"כ, מבואר, שמותר לאדם לומר לחברו הילך ארבעה זוזים ותלוה לפלוני זוזים, ואין חשש איסור ריבית, ואף על פי שהמלוה מקבל שכר עבור ההלוואה, מכל מקום השכר אינו בא מידו של הלווה, ולא אסרה תורה ריבית אלא אם באה מיד הלווה ליד המלוה.

וכן פסק המחבר ביורה דעה (קס, יג) וז"ל: "מותר לומר לחבירו: הילך זוז והלוה עשרה דינרים לפלוני" עכ"ל, ויש בזה הרבה פרטים, ואין כאן מקומם.

העולה מזה: לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מיד הלווה למלוה, ולכן מותר לומר לחבירו הילך זוז, והלוה עשרה דינרים לפלוני.

ריבית והלוואה על ידי שליח

ואם שולח את הריבית על ידי שליח, מבואר במשנה שאסור, דתנן בבבא מציעא (עה, ב) "רבן גמליאל אומר יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת, כיצד, נתן עיניו ללוות הימנו והוא משלח לו ואומר בשביל שתלוני, זו היא ריבית מוקדמת" ע"כ, וכן פסק המרדכי (בבא מציעא פרק איזהו נשך רמז שכה) וז"ל "לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלוה למלוה, בין שהוא נתנו לידו, בין על ידי שליח אסור" ע"כ.

והקשה בחידושי אנשי שם, דלהלן כתב המרדכי (רמז שלה) וז"ל "ועוד מצאתי בתשובת רש"י, דשרי לישראל למימר לחבריה ישראל, לך ולוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית, וגם תביא לו הרבית, דלא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מיד הלווה ליד המלוה, וגם השליח לא עשה שום איסור, דהאי רבית לאו דידיה הוא, ואי משום שלוחו של אדם כמותו, הא קי"ל דאין שליח לדבר עבירה להתחייב שולחו. ואין לפרסם הדבר" עכ"ל, הנה מבואר במרדכי בשם רש"י שעל ידי שליח מותר לתת רבית, שהרי פסק בשם רש"י שמותר לישראל לומר לחברו ישראל לך ותלוה לי מעות מפלוני ברבית, וגם תביא לו הרבית, שאין

בדין שוחד הבא לדיין מיד אחר ובמעות מזוייפות

ובו יבואר: א. דין ריבית שלא באה מיד הלווה למלוה. ב. מדוע לא אסרה תורה ריבית, כשלא באה מיד הלווה למלוה. ג. שלח ריבית על ידי שליח. ד. שלח אחד שילוח ויתן ריבית, ויביא לו את הכסף. ה. הנותן שוחד אינו עובר אלא משום לפני עור. ו. הטעם שלא אסרה תורה איסור נתינת שוחד על הנותן כמו ברבית. ז. דין שוחד על ידי אחר, שאינו בעל דין. ח. שוחד על ידי שליח. ט. קהל שבחרו רב מתוך כמה מועמדים, והתברר שקרובי הרב, נתנו להם שוחד שיבחרו בו. י. נתן מעות מזוייפות, האם הוא שוחד, כיון שבשעת הדין לא ידע הדיין שהם מזוייפות. יא. רצה לתת שוחד, האם נפסל לדון. יב. איזה שוחד נפסל הדין, ואיזה שוחד רק מדת חסידות, ולא נפסל פסק הדין.

הנידון

"היה לי דין תורה עם שכן. חבר שלי – בלי לספר לי – החליט "לעזור" לי בדין תורה, הוא שמע שהדיין מקבל שוחד – ה' ירחם – ועלה לביתו של הדיין, והביא לו שלוש מאות דולר מזוייפים. הדיין קיבל את השוחד, אבל אמר שהוא פוסק רק על פי תורה. למעשה הדיין פסק לטובתי. לאחר פסק הדין החבר שלי סיפר לי מה שעשה. נפשי בשאלתי, האם פסק הדין חל, כיון שהדיין שקיבל שוחד פסק הדין בטל, או דלמא כיון שהדולרים היו מזוייפים, באמת הדיין לא קיבל שוחד, רק לפי טעותו הוא חשב שיקבל שוחד, ואולי אין טומאה לשוחד, כאשר הוא אינו אמת. ועוד יתכן, שאין זה שוחד כיון שכמו שבריבית לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מיד הלווה למלווה, אבל אדם אחר יכול לתת מתנה לאחר כדי שילווה למישהו, גם בשוחד כך הדין, שהרי אני לא שלחתי אותו".

תשובה

שוחד על ידי שליח הוא שוחד ממש. וכאשר אחד נותן לדיין שוחד עבור אחר, מתקרב דעת הדיין לצד ההוא, ובטוח בלבו שהוא שלוחו, לכן הוא שוחד. ואף על פי שהדולרים מזוייפים, מכל מקום, בשעת הדיון הדיין לא ידע שהם מזוייפים, ונוטה לכוף לצד האחד, כדין שוחד ממש, לכן פסק הדין פסול.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הלוה, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד ממלוה ה"א) "ולמה נקרא שמו נשך מפני שהוא נושך שמצער את חבריו ואוכל את בשרו". או שלמדו כן מדכתיב "את כספך לא תתן לו בנשך" ומזה נלמד דליכא איסורא על המלוה אלא כשמלוה מעות שלו, וכדמוכח ברש"י גיטין (כ ב) ד"ה לא ידעה, דלא מקרי נתינה אלא כשנותן משלו, ועיין תוס' ר"ד שם, ועיין ט"ז אהע"ז (סי' ק"כ סק"ב) דגט צריך להיות משל בעל דכתיב ונתן דיתן משלו, ובפר"ח שם. ועיין שו"ת ברית אברהם (או"ח סי' כ"ו אות ז') "עכ"ל

הנה מבואר בכמה אופנים: א. דכתיב (דברים כג, כ) "לא תִשְׁיֶךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֶכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁיֶךְ", ולשון נשיכה הוא רק כשנוטל מהלווה, שמצערנו כמבואר ברמב"ם. ב. דכתיב (ויקרא כה, לז) "אֶת כֶּסֶפְךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָךְ", מכאן משמע שהאיסור הוא רק כאשר הלוה נותן, ואין נתינה אלא כאשר נותן מכסף של עצמו.

אבל לא הבנתי דבריו, מדוע לא מדקדק מהכתוב מהלשון "כספך", דמשמע כסף שלך ולא כסף של אחר, ומביא מלשון ונתן. ועוד יש לעיין בזה, דמהכתוב "נשך" נלמד לאסור על ידי שליח בכל צורה שהיא, שהרי מכל מקום הלווה ננשך, ומהכתוב "נתן", אפילו על ידי שליח אסור, ואולי בזה נחלקו הראשונים המובא לעיל ברמ"א, אם מותר על ידי שליח.

העולה מזה: המקור שלא אסרה תורה אל רבית הבאה מיד הלווה כתב בשו"ת להורות נתן: א. דכתיב (דברים כג, כ) "לא תִשְׁיֶךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֶכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁיֶךְ", ולשון נשיכה הוא רק כשנוטל מהלווה, שמצערנו כמבואר ברמב"ם. ב. דכתיב (ויקרא כה, לז) "אֶת כֶּסֶפְךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָךְ", מכאן משמע שהאיסור הוא רק כאשר הלוה נותן, ואין נתינה אלא כאשר נותן מכסף של עצמו. ונפקא מינא בין הטעמים אם מותר על ידי שליח, ואולי זה שורש מחלוקת הראשונים אם מותר על ידי שליח.

איסור רבית על הנותן

והנה ברבית יש איסור מהתורה גם על הנותן, כדתנן (בבא מציעא עה, ב) "ואלו עוברין בלא תעשה, המלוה והלוה והערב והעדים" ע"כ, וכתב הרמב"ם (מלוה ולוה ד, ב) וז"ל "כדרך שאסור להלוות, כך אסור ללוות ברבית, שנאמר לא תשיך לאחיך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה, כלומר לא תנשך לאחיך" עכ"ל, וכן פסק המחבר

שליח לדבר עבירה, והוא סותר למה שכתב המרדכי לפני כן שרבית על ידי שליח אסורה.

ומבאר וז"ל "וי"ל דהכא מיירי דההלוואה היתה מיד מלוה ללוה, ואז אם שולח ע"י אחר הרבית אסור, ורש"י מיירי שגם ההלוואה ע"י אחר" עכ"ל. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (קס, טז) ז"ל "י"א שמותר לישראל לומר לחבירו ישראל, לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית, ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, דלא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לווה למלוה והשליח אינו עושה שום איסור, דהאי רבית לאו דידיה הוא, ואי משום ששלוחו של אדם כמותו, אין שליח לדבר עבירה. ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ. (מרדכי בשם רש"י). וכן עיקר, אף על גב דיש מפקפקין בהיתר זה ומחמירים לאסרו, (ב"י ובנמוקים), יש לסמוך עליו לעת הצורך. ומ"מ אם הלוה קבל המעות בעצמו מן המלוה, רק ששולח לו הרבית, אסור. (שם במרדכי) "עכ"ל. הנה מבואר, שאם ההלוואה היתה מיד המלוה ללווה אסור לשלוח רבית על ידי שליח, אבל אם גם ההלוואה בעצמה היתה העל ידי שליח מותר.

העולה מזה: כיון שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד הלוה ליד המלוה, כתב הרמ"א, שיש אומרים שמותר לומר לחבירו ישראל, לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית, ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, אבל יש חולקים. אבל אם הלוה קיבל את המעות בעצמו מן המלוה, רק שולח את הרבית - אסור.

המקור שצריך להיות מלוה למלוה

אבל צריך ביאור, מנין לחז"ל שרבית שאינה באה מלוה למלוה מותרת, והרי יסוד היסודות של רבית הוא מה שאמרו (בבא מציעא סג, ב) "אמר רב נחמן כללא דרביתא כל אגר נטר ליה אסור" ע"כ, פירוש כל שכר המתנת מעות אסורה, וביסוד הזה דנו בש"ס בכמה מקומות על כמה אופנים אם זה שכר מעות או לא (בבא מציעא סה, א. עג, א. פז, א), אם כן, אפילו שלא באה הרבית מיד הלוה ליד המלוה יש לאסור, שהרי המלוה מקבל שכר עבור המתנת מעותיו, והתורה צייתה לעשות חסד במעותיו ללא תמורה, ומה בכך שלא באה הרבית מיד הלוה, הרי המלוה מקבל שכר עבור הנאת מעותיו.

ונראה שזה היה קשה לגאון רבי נתן גשטטנר זצ"ל, ולכן כתב בשו"ת להורות נתן (חלק ד סימן עא) תירוץ לזה, ומביא מקור מלשון הכתוב. וז"ל "ואולי למדו כן מלשון הקרא "לא תשיך לאחיך", שהיא אזהרה ללוה, וכבבא מציעא (עה ב), ולשון נשך שייך רק כשנוטל ממון של

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שכיון שקיבל שוחד יטה לבו בשוגג לנותן השוחד, וכיון שבשעת נתינת השוחד אין המקבל עובר עבירה בעצמותה, לכן הנותן אינו אלא גרמא לעבירה שתהיה לאחר מכן בהטיית המשפט, לכן לא אסרה תורה על הנותן אלא על הדיין, כי בשעת הנתינה אין עבירה ממש, אף על פי שהדיין עובר בשעת נתינה, היינו על איסור שאסרה תורה, שמא יטה משפט לאחר מכן.

העולה מזה: בשוחד אין לאו מהתורה אלא על הדיין ולא על הנותן, אבל עובר משום לפני עוור לא תתן מכשול. והטעם שלא אסרה תורה על הנותן כמו ברבית, כיון שברבית קבלת הרבית בעצמותה היא העבירה, מה שאין כן בשוחד, כיון שמקבל על מנת לפסוק כדיון, אין העבירה בעצמותה בשעת הקבלה, אלא לכשיטה משפט, לכן לא אסרה תורה על הנותן, דזה רק כעין גרמא.

סברא שאין איסור שוחד על ידי אחר

וכיון שנתבאר שאין על הנותן איסור נתינת שוחד, וכל האיסור הוא במקבל, אם כן לכאורה פשיטא שגם אם אחר נותן שוחד עובר הדיין באיסור קבלת שוחד, דכל האיסור הוא בקבלת השוחד, ולא בנותן, אם כן מאי נפקא מינא מי הנותן.

אבל מכל מקום יש להסתפק, דאף על פי שלא אסרה תורה על הנותן לתת שוחד, מכל מקום, דלמא גדר איסור שוחד הוא שהדיין המקבל את השוחד ירגיש קרבה לנותן, ועל ידי זה יטה את הדין, ואף על פי שלא אסרה תורה על הנותן, מכל מקום האיסור על המקבל הוא באופן שמתקרב אל הנותן, אבל אם השוחד ניתן על ידי אחר, אין למקבל כל קרבה עבד זה. ויש מקור לזה, דהנה בכתובות (קה, ב) איתא, וז"ל "אמר רבא מאי טעמא דשוחדא, כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה, והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו, מאי שוחד שהוא חד" ע"כ ופירש רש"י וז"ל "מאי טעמא דשוחדא - למה אסור ליטלו לזכות את הזכאי: אין אדם רואה חובה לעצמו - אין דעתו מתקרב לצד החובה לחייב את עצמו ואפילו מתכוין לדין אמת: שהוא חד - הנותן והמקבל נעשים לב אחד" ע"כ.

הנה מבואר דטעם שוחד הוא שכיון שמקבל שוחד "ממנו", מתקרב דעתו אליו והוי כגופיה, והוא "חד", מוכח שכל איסור שוחד הוא רק כאשר הנותן הוא בעל הדין, והדיין נעשה חד לאחד מבעלי הדין, "ואין אדם רואה חובה לעצמו", מכל הני לישני ממש מוכח שכל איסור שוחד הוא רק כאשר הנותן הוא אחד מבעלי הדין, ולא כאשר הנותן הוא אחר.

ביורה דעה (קס, א) וז"ל "צריך ליהזר ברבית, וכמה לאוין נאמרו בו, ואפילו הלוה הנותנו והערב והעדים עוברים" עכ"ל.

העולה מזה: מהתורה יש איסור נתינת רבית גם על הלווה, ולא רק על המלווה ברבית, שנאמר לא תשיך לאחיד.

איסור נתינת שוחד

ויש לברר, האם בשוחד, הנותן עובר בלאו של נתינת שוחד כמו ברבית. והנה הרמב"ם (סנהדרין כג, ב) כתב בדין שוחד, וז"ל "וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה כך הנותן, שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול" עכ"ל, וכן פסק המחבר בחושן משפט (ט, א) וז"ל "מאוד מאוד צריך הדיין ליהזר שלא ליקח שוחד, אפילו לזכות את הזכאי. ואם לקחו, צריך להחזירו, כשיתבענו הנותן. וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה, כך הנותנו עובר בלפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד)" עכ"ל, מבואר שהנותן אינו עובר כלל בלאו של נתינת שוחד, אלא משום לפני עוור, שאיסור שוחד מהתורה אינו על הנותן כלל, אלא על הדיין המקבל בלבד, אלא שעובר משום לפני עוור לא תתן מכשול.

אלא שצריך טעם, מדוע באמת לא אסרה תורה על הנותן לתת שוחד. וכבר עמד בזה בשו"ת חוות יאיר (סימן קלו) וז"ל "לכאורה יש לתמוה, למה לא הזהירה תורה גם לא תתן שוחד, כמו דהזהירה גבי רבית לא תשוך ולא תשיך ללוה ולמלוה. ונראה לי בזה, כי אין נתינת שוחד איסור מצד הנתינה עצמה כמו רבית, רק מצד הטיית משפט שגורם, לכן אמרה לא תקח שוחד, ופרשו רבותינו זכרונם לברכה, וכן כתב רש"י אפילו לשפוט צדק, דאלו לשפוט עול, כבר נאמר לא תטה משפט (אף כי הקשיתי דלמא לעולם לשפוט עול ולעבור משעת לקיחה דבכה"ג ארז"ל על טומן משקלותיו במלח) וכמו שכתב קרא בתר הכי הטעם כי השחד יעור וכו' רצונו לומר, שאין החשש שיעות המשפט במזיד רק על ידי השוחד יקרב דעתו לזכותו ויעוורו עיניו לראות אמת כו' עכ"ל. והרבה מאוד מרבתינו הביאו דבריו.

אבל צריך לבאר מה עומק כוונתו, מכל מקום, מאי נפקא מינא מה הטעם של שוחד, הרי כשם שברבית אסרה תורה לתת רבית שלא יקבל שכר המתנת מעות, גם בשוחד היה לתורה לאסור לתת שוחד שלא יטה משפט. אבל הביאור בזה הוא, דברבית קבלת הרבית היא העוון בעצמו, לכן הנותן גם אסור, כי בשעה שנותן כבר עובר המלווה עבירה בעצמה, אבל בשוחד, כיון שאינו מקבל כדי להטות משפט כמבואר בחות יאיר, אלא לפסוק על פי תורה, אלא שהחשש הוא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

לשון החתם סופר

וז"ל מרן החתם סופר, בשו"ת חתם סופר (חלק ה' חושן משפט, סימן קס) "אנשי ק"ק פלונית התאספו יחד בני הקהלה לקבל עליהם רב ומורה, והיו מסכימים על ד' רבנים ליתנום אל תוך הקלפי, ומי שיעלה מהם ראשון, יחזרו וישאלו לאנשי הק"ק, אם ירבו המתרצים בו על הממאנים, הרי הוא הרב, ואם לאו יקחו שני מן הקלפי ויעשו עמו כמנהג הראשון, וכן בשלישי ורביעי. והנה הרוב מאנו במי שעלה ראשון וכן בשני, והשלישי זכה על פי רוב הדיעות. אחר איזה ימים היה קול המון סוער, כי הרבה מאנשי הק"ק קבלו שוחד ממון מקרובי הרב ההוא כדי למנותו עליהם, אחרי זה נמצא כתב מחותם מאחד מאנשי הק"ק, ששלח לאחיו הדר בעירו של הרב, ויען כי הרגישו אנשי הקהל שימצאו בו דבר סתר מהנ"ל, פתחוהו ומצאו כתוב בו שזה מבקש מאחיו שבעיר הרב שקיבל עבורו חלקו המגיע משוחד קבלת הרב, ושגם יהיה זהיר לשלח חלק כל א' וא' כפי הנאמר להם, דאל"ה לא יהיה רב שם כי אדעתא דהכי הסכימו עליהם מעיקרא, ואז נועדו אנשי הקהל ובאו לפני בקובלנא לומר, מעתה לא יחפצו בהרב המקובל עליהם הנ"ל, כי ה' הכל בפסלנות, ועל ידי זה מתגבר המחלוקת, ויחלק העם לחצי, ועודני עומד לשום דמי מלחמה בשלום להתפשר מפני כבוד התורה ומפני השלום.

איכרא בעיקור הדין נראה בודאי, אם המצא ימצאו ב' עדים כשרים שאינם מבני הק"ק ולא מקרוביהם ולא מקרובי הרב שיעידו שמאנשי הק"ק קבלו שוחד על הנ"ל, אם כן פשוט כביעי בכוחתא דהקבלה ההיא שעל ידי אותו המינוי בטלה מעיקרא, שהרי היו צריכים לומר דיעותם לשם שמים, כמו שכתב רמ"א בהגהה ריש סימן קס"ג בחושן משפט, והם אמרו על ידי שוחד שהוא חד ומעוור עיניהם. לא מיבעיא בקבלת הרב ההוא, אלא נמי במה שמיאנו בראשונים היה הכל שלא לשם שמים, ורק היה בצעם בראש כולם, ואפילו אם יהיה מקבלי השוחד מעטים וישארו לו רוב דעות שלא קבלו שוחד, מכל מקום הם יאמרו מפני שכבר מאנתם בראשונים על כרחנו היינו מתרצים בזה השלישי, ועל כן בטל כל המעשה ההוא, ואפילו הנוטל שכר לדון דיניו בטלים משום קנס דרבנן, מכל שכן מי שלקח שוחד שבטל אפילו מן התורה, וז"ל רמ"א סוף סימן לז, טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים הרי הם כדיינים ואסור להושיב ביניהם מי שפסול לדין משום רשעה".

"והנה אם יש עדים שהרב בעצמו אמר ליתן להם שוחד, פסול הוא להיות רב כלל עד שישוב בתשובה על זה, ואפילו אם יהיה ראוי לכך כמבואר בשלחן ערוך חושן משפט סימן ח סוף סעיף א, ומבואר מת"י

העולה מזה: אע"פ שאין איסור נתנית שוחד על הנותן, מכל מקום, יש סברא לומר שאין איסור שוחד על ידי אחר, דעיקר טעם שוחד הוא, שעל ידי השוחד מתקרב דעת הדיין לנותן, לכן רק בבעל דין יש לאסור.

הנראה לעניות דעתי בזה

ואף על פי שגדר שוחד הוא שנעש הדיין קרוב לאחד הצדדים, נראה לי פשוט, דאם אחר נותן עבור אחד הצדדים, נעשה הדיין קרוב לצד ההוא. ויש ראיה לזה, דהנה פסק המחבר (חושן משפט ט, ב) וז"ל "אם קדם התובע ושלח מנחה לדיין קודם שיזמין לנתבע לדין, אין הנתבע יכול לפוסלו, אלא אם כן הדיין רוצה לחשוך עצמו מאותו דין ממדת חסידותו (כגון שידוע שנתקרב דעתו לזה), (טור) "עכ"ל ומקורו בדברי הטור בשם גאון, הנה מבואר בפשיטות דדוקא אם שלח שוחד לפני הדין אין פסול מעיקר הדין, אבל השולח שליח עם דורון, יש בזה דין שוחד גמור ודיניו בטלים, ואין זה מחמת ששלוחו של אדם כמותו, דפשיטא שגם אם שלח שוחד על ידי גוי שאין שליחות לגוי הוי שוחד, כיון שמכל מקום הגיע השוחד מאחד הצדדים, או ששולח בדואר דורון וכדו'.

אם כן גם כאשר אחר נותן לדיין כדי שיזכה את אחד הצדדים, אפילו אם אליבא דאמת אחד הצדדים לא שלח אותו, כיון שפשיטא שהדיין ללא ספק בטוח שאחד הצדדים שלח אותו, מתקרב דעתו לצד ההוא אפילו שלא שלח אותו.

ולעניות דעתי היא סברא פשוטה, ויש קצת ראיה לזה. דהנה פסק הרמ"א בחושן משפט (קסג, א) וז"ל "כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב" עכ"ל, ומעשה היה בכמה מועמדים לרבנות, שבחרו באחד מהם, והתברר שקרובי הרב ההוא שלחו שוחד לבעלי הבתים בעיר, ופסק מרן החתם סופר בפשיטות, שכיון שקבלו שוחד על ידי קרובי הרב, הוי כשוחד שאין דעתם לשם שמים, מוכח שפשיטא ליה, שאם קרוב נותן שוחד הוי כמו שוחד, ומבואר עוד בדברי מרן החתם סופר בפירוש, שאפילו אם הרב לא אמר להם לתת שוחד הוי שוחד ממש.

העולה מזה: אבל נראה פשוט, דאפילו על ידי אחר הוי שוחד, כיון ששולח על ידי שליח אסור מן הדין, וכשאחר נותן, אין ספק בלבו של הדיין שהשולח הוא הבעל דין, ומתקרב דעתו לאחד הצדדים, וכן מוכח בחתם סופר, שאם קרוב שולח שוחד, הוא ממש כדין שוחד.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דעתיה, מכל מקום כיון ששוחד יש בו טומאה שמושכת את הדיין לצד אחד, דלמא היינו דוקא היכא שבאמת קיבל שוחד, אבל היכא דלא מקבל שוחד באמת, רק לפי טעותו, לא הוי שוחד, דאין עומק הלב נמשך לדבר שאינו אמת.

ונראה להוכיח דהוי שוחד על פי הא דאיתא בכתובות (קה, ב) "ר' ישמעאל בר' יוסי הוה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי, יומא חד אייתי ליה בה' בשבתא, א"ל מאי שנא האידינא, א"ל דינא אית לי, ואמינא אנגב אורחי אייתי ליה למר, לא קביל מיניה, א"ל פסילנא לך לדינא, אותיב וזוא דרבנן וקדיינין ליה, בהדי דקאזיל ואתי אמר, אי בעי טעיין הכי ואי בעי טעיין הכי, אמר תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי, כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה" ע"כ.

הנה מבואר דאפילו שלא קיבל שוחד, רק רצה לתת לו, הוי שוחד, קל וחומר כאשר קיבל, ולפי דעתו קיבל כסף דהוי שוחד. ואפשר לדחות ולומר דשאני הכא שרצה לתת לו שוחד באמת, לכן אפילו שלא קיבל גרע ממי שלא רצה לתת שוחד כלל, רק רימה את הדיין, מכל מקום חזינן שיסוד השוחד הוא שמתקרב דעתו לאחד הצדדים, לכן נראה לי שגם זה הוי שוחד כיון שבפועל הדיין יודע שקיבל שוחד.

העולה מזה: יש לעיין אם הוי שוחד, כשנתן לו מעות מזויפות. ומבואר בכתובות שאפילו רק רצה לתת שוחד הוי שוחד, כל שכן שקיבל אפילו מזויף.

אין ראייה משם

אבל באמת אין ראייה מזה, דהא מבואר בב"ח (שם) שיש כמה שיטות ראשונים מתי נפסל הדין מדינא, ומתי רק ממידת חסידות, ומבואר שם שבמעשה הנ"ל הרבה ראשונים סוברים שלא פסול כלל לדינא, רק מדת חסידות, והנידון שלפנינו הוא לפוסל מן הדין את דינו, ועל זה יש להסתפק אם נתן מעות מזויפות, שבשעת הדיון הדיין ידע שקיבל שוחד ממש, האם נפסל הדין, או אמרינן שכיון שבאמת לא קיבל שוחד לא נפסל.

ווחיפשתי הרבה ולא מצאתי מי שעמד בזה. אבל נראה לי בפשיטות, שבשוחד יש שני ענינים: א. אם מקבל שוחד בפועל בודאי דעתו נוטה לשוחד, אפילו שהתברר שרימה אותו. ב. יש ענין בשוחד שאפילו אינו יודע שקיבל, והניח בביתו שוחד, נוטה לבו לשוחד, כאשר יש כאן שוחד, וזה אינו פסול מן הדין כידוע, אבל באופן הראשון שקיבל ממש, אין סברא לומר שלא יהיה לזה דין שוחד אם התברר שהשטרות

יומא גבי יהושע בן גמלא דאפילו אם הוא גדול וצדיק אי איכא דעדיף מניה הוה ליה רשע, והב"ח הפריז דאפי' ליכא דעדיף מניה נמי נקרא רשע ואסור לעמוד לפניו [ואולי נעלמו ממנו דברי תוס' ישנים דיומא. כן הוא מפורש בתוס' ב"ב כ"א ד"ה זכור].

"אמנם אי ליכא עדים בהכי שהרב בעצמו ידע מנתנת שוחד, אלא קרוביו ומיודעיו, אם כן הרי הוא בחזקת תמותו, עומד וכיון שהסכימו כלם בתחלה להניחו גם הוא בתוך הקלפי, אם כן לא יוגרע זכותו בזה וימנה הקהל מחדש על שלש אלה, ומי שירבו המתרצים על הממאנים הוא יעלה ויקום לראש".

"אמנם אותם המקבלים שוחד לא יבואו לתוך האסיפה כלל, אפילו אחר שהחזירו השוחד ויקבלו עליהם באלה ושבעה שלא יקבלו תו שום שוחד עבור זה, מכל מקום לא יבואו אל המינוי הזה כלל, ואפשר אפילו לעולם פסולים להתמנות עד שישובו בתשובה, אבל למינוי זה פסולים לעולם, דכיון שכבר נתקרב דעתם אצלו, לא יחזרו בהם, והוה להו נוגעי' בדבר לעולם, ועיין היטב בסימן ט' בכל פרטיו מבואר אפילו לא קבל הדורן, מכל מקום אינו ראוי להיות דיין מפני שנתקרב דעתו, ולא מהני בזה סלוק, ופשוט הוא. ואפשר אפילו אם הם הרוב, לא מצי למימר נהי מקובלנא שוחדא, מ"מ איך יקבלו המעוט לרב ומורה עלינו על כרחנו את מי שאין אנו חפצים בו י"ל דהא על כל פנים כבר הסכימו כלם על אחד מד' אלו שהניחו אל הקלפי, ואין כאן הפסד כל כך והעיקור שא"א בלא"ה והכי דיינינן להו ולכל אלמי דכוותי". עכ"ל.

הנה במעשה של החתם סופר, "הדיין" הם אנשי הקהל שצריכים לבחור, והרב הוא כאחד הצדדים, ושם הרב לא נתן שוחד "לדיינים" אלא קרוביו נתנו, ומבואר בדברי מרן החתם סופר זיע"א, שאפילו אם הרב לא ידע מהשוחד, ויש לו חזקת כשרות, מכל מקום, כיון שקרוביו נתנו שוחד נפסלו אנשי הקהל מבחירתו לרב.

העולה מזה: במעשה של החתם סופר, "הדיין" הם אנשי הקהל שצריכים לבחור, והרב הוא כאחד הצדדים, ושם הרב לא נתן שוחד "לדיינים" אלא קרוביו נתנו, ומבואר בדברי מרן החתם סופר זיע"א, שאפילו אם הרב לא ידע מהשוחד, ויש לו חזקת כשרות, מכל מקום, כיון שקרוביו נתנו שוחד נפסלו אנשי הקהל מבחירתו לרב.

שוחד של מעות מזויפות

וכיון שנתבאר ששוחד על ידי אדם אחר הוי שוחד, יש לברר עוד, האם זה שנתן מעות מזויפות הוי שוחד, דאף על פי שהדיין מקרב

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ה. בשוחד אין לאו מהתורה אלא על הדיין ולא על הנותן, אבל עובר משום לפני עוור לא תתן מכשול. והטעם שלא אסרה תורה על הנותן כמו ברבית, כיון שברבית קבלת הרבית בעצמותה היא העבירה, מה שאין כן בשוחד, כיון שמקבל על מנת לפסוק כדין, אין העבירה בעצמותה בשעת הקבלה, אלא לכשיטה משפט, לכן לא אסרה תורה על הנותן, דזה רק כעין גרמא.

ו. אע"פ שאין איסור נתינת שוחד על הנותן, מכל מקום, יש סברא לומר שאין איסור שוחד על ידי אחר, דעיקר טעם שוחד הוא, שעל ידי השוחד מתקרב דעת הדיין לנותן, לכן רק בבעל דין יש לאסור.

ז. אבל נראה פשוט, דאפילו על ידי אחר הוי שוחד, כיון ששולח על ידי שליח אסור מן הדין, וכשאחר נותן, אין ספק בלבו של הדיין שהשולח הוא הבעל דין, ומתקרב דעתו לאחד הצדדים, וכן מוכח בחתם סופר, שאם קרוב שולח שוחד, הוא ממש כדין שוחד.

ח. במעשה של החתם סופר, "הדיין" הם אנשי הקהל שצריכים לבחור, והרב הוא כאחד הצדדים, ושם הרב לא נתן שוחד "לדיינים" אלא קרוביו נתנו, ומבואר בדברי מרן החתם סופר זיע"א, שאפילו אם הרב לא ידע מהשוחד, ויש לו חזקת כשרות, מכל מקום, כיון שקרוביו נתנו שוחד נפסלו אנשי הקהל מבחירתו לרב.

ט. יש לעיין אם הוי שוחד, כשנתן לו מעות מזוייפות. ומבואר בכתובות שאפילו רק רצה לתת שוחד הוי שוחד, כל שכן שקיבל אפילו מזויף.

י. אבל אין ראיה מזה, כיון ששם נפסל רק ממדת חסידות. ולמעשה נראה דהוי שוחד, כיון שבמציאות הדיין יודע שקיבל שוחד, דעתו נוטה לאחד הצדדים, אפילו שבאמת לא קיבל שוחד.

מזוייפות, שהרי סוף סוף בשעה שדין, הדיין היה בטוח שיש לו מעות, בודאי לכו נוטה לנותן.

העולה מזה: אבל אין ראיה מזה, כיון ששם נפסל רק ממדת חסידות. ולמעשה נראה דהוי שוחד, כיון שבמציאות הדיין יודע שקיבל שוחד, דעתו נוטה לאחד הצדדים, אפילו שבאמת לא קיבל שוחד.

דינים העולים:

א. לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד הלוא למלוה, ולכן מותר לומר לחבירו הילך זוז, והלוא עשרה דינרים לפלוני.

ב. כיון שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד הלוא ליד המלוה, כתב הרמ"א, שיש אומרים שמותר לומר לחבירו ישראל, לך והלוא לי מעות מפלוני ישראל ברבית, ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, אבל יש חולקים. אבל אם הלוא קיבל את המעות בעצמו מן המלוה, רק שולח את הרבית - אסור.

ג. המקור שלא אסרה תורה אל רבית הבאה מיד הלוא כתב בשו"ת להורות נתן: א. דכתיב (דברים כג, כ) "לא תשיך לאחיד נפשך כסף נפשך אכל נפשך כל דבר אשר ישך", ולשון נשיכה הוא רק כשנוטל מהלווה, שמצערו כמבואר ברמב"ם. ב. דכתיב (ויקרא כה, לו) "את כסףך לא תתן לו בנפשך ובמרבית לא תתן אכלך", מכאן משמע שהאיסור הוא רק כאשר הלוא נותן, ואין נתינה אלא כאשר נותן מכסף של עצמו. ונפקא מינא בין הטעמים אם מותר על ידי שליח, ואולי זה שורש מחלוקת הראשונים אם מותר על ידי שליח.

ד. מהתורה יש איסור נתינת רבית גם על הלואה, ולא רק על המלווה ברבית, שנאמר לא תשיך לאחיד.

